

Preview

Ode aan Onderwijs
Zet de interesseknop aan

1. INLEIDING

Hoe word ik gelukkig? Een boek van Guus Kuijer over schoonheid, passie, onderwijs en maatschappij. Daar heb ik zin in. Wat grappig, hij geeft het boek een ondertitel: een zelfhulpboek. Het boek laat me niet meer los. Wat zegt Kuijer dat toch mooi: "De opdracht van een leraar is zijn leerlingen een interesse te laten ontdekken. Een samenleving heeft vooral wat aan geïnteresseerde mensen. Mensen zonder interesses zijn energielurpers." Ik ga terug in de tijd. Is het dát waarom ik al dertig jaar met plezier in het onderwijs werk? Mijn interesse voor taal, mensen, cultuur? Wie of wat heeft dat eigenlijk bij mij aangewakkerd? En laat ik de studenten, docenten en leidinggevenden die ik in mijn werk tegenkom, bewust of onbewust ook hun interesses ontdekken? Wat een mooi woord eigenlijk, interesses. Interesse, interessant. Internationaal ook. Gewoon gezegd: belang, belangstelling.

De laatste jaren zijn er soortgelijke woorden het onderwijs ingekomen: passie, drijfveer, talent. Ik gebruik deze woorden zo min mogelijk, merk ik nu. Deze woorden zijn zo zwaar. Als je geen passie voor iets hebt, dan ben je eigenlijk een mislukeling. Met de woorden drijfveer en talent hetzelfde. Als ik naar de daadwerkelijke betekenissen kijk (hartstocht, beweegreden en natuurlijke bekwaamheid), dan is daar eigenlijk niet zo veel mis mee. Nee, ik stoor me aan de excessen. Een leerling telt alleen mee als hij een uitgesproken passie of talent heeft. En wat als je dat niet hebt of niet onder woorden kunt brengen? Ik zie de tv-programma's voor me waar iedereen probeert de x-factor te hebben en het grootste talent te zijn. Kuijer brengt het voor mij terug naar de essentie en de eenvoud. Ieder mens heeft interesses en het onderwijs heeft de taak om die naar boven te laten komen. De enige manier om onderwijsopbrengsten op een natuurlijke manier te vergroten, voeg ik er voor het gemak zelf aan toe. Interesse klinkt licht, ook dat spreekt me aan.

Het thema interesses laat me niet meer los. En dan vooral de relatie onderwijs en interesses. Hoe zit dat in mijn omgeving? Waren mijn vader en schoonvader als onderwijzers in de jaren veertig van de vorige eeuw ook bezig hun leerlingen aan hun interesse te helpen? En in deze tijd, de vrienden van mijn kin-

deren die werkzaam zijn in het onderwijs? Wat hebben zij voor ogen als ze voor de klas staan? En wie of wat heeft bij hen die interesse opgewekt?

Zo ontstond dit boekje. Ik zette mijn nieuwsgierigheid om in een project waar ik de antwoorden op mijn vragen in een samenhangend geheel zou gaan gieten. Niet alleen voor mezelf, maar voor een echt publiek.

Ik benaderde tien mensen uit mijn netwerk, van tiener tot tachtiger, en vroeg hen een tekst (verhaal of betoog) te schrijven vanuit de volgende vraag:

wie of wat heeft jou de interesse laten ontdekken waardoor je zelf in of rond het onderwijs bent gaan werken?

Ze reageerden alle tien even enthousiast. Ik had natuurlijk ook niet zomaar mensen gevraagd. Ik had mensen uitgekozen die met plezier in het onderwijs werk(t)en, die reflectief ingesteld zijn, die van schrijven houden en met wie ik bovendien een goede band heb. Met iedereen heb ik een of meerdere gesprekken gevoerd, voor, tijdens en na het schrijfproces. Ik koos ervoor om de schrijvers geen onderling contact met elkaar te laten hebben. Ik wilde de verhalen zo puur mogelijk ontvangen. Bij het lezen en herlezen van de definitieve verhalen ben ik op zoek gegaan naar de kern van elk verhaal. Zo ontstond voor mij langzaam een totaalbeeld en uiteindelijk vier specifieke gezichtspunten.

Gezichtspunten

Door de schrijfvraag die ik stelde, heb ik iedereen naar een positieve herinnering gestuurd. Dat deed ik bewust. Er zijn voldoende klaagzangen over onderwijs te lezen. Ik heb juist de behoefte om een ode aan onderwijs te brengen en dan vanuit een niet alledaagse optiek. Een optiek die uitnodigt om over door te denken.

Sommige schrijvers wisten meteen het antwoord, anderen hebben er lang op zitten broeden. Van iedereen hoorde ik dat de vraag een mooie zoektocht opgeleverd heeft. “Ja, ik werk in het onderwijs, maar hoe is dat eigenlijk precies gekomen, door wie of wat, vraag je, pffffff.” Mijn idee vooraf was dat er wel eens grote verschillen tussen de generaties zouden kunnen opdoemen. Nu zie ik dat de manier waarop de interesse in

onderwijs is gewekt, niet opvallend generatiegebonden is. Het gaat steeds om de mens in zijn gehele context. In 1956 was er bijvoorbeeld geen studieloopbaanbegeleiding. In 2007 wel. Bijzonder is het om te lezen dat de beroepskeuze-assessments voor Joop Keurentjes (1991) eerder averechts werkten. Maar misschien hadden zulke testen voor bijvoorbeeld Will Sengers (1942) juist goed gewerkt. Ik doe er dus geen generaliserende uitspraken over. De verhalen geven bij elkaar wél een mooi sfeerbeeld van het onderwijs in de vorige eeuw en het begin van deze eeuw. Zo komt de drang om naar school te kunnen naar voren, die er tijdens en na de Tweede Wereldoorlog was. Het decor van De avonden uit de jaren vijftig en zestig wordt prachtig zichtbaar. Verder zie ik de middenschoolgedachten van de jaren zeventig en tachtig terug. En tot slot de groeiende aandacht voor de leerling als individu in de jaren negentig en het eerste decennium van de 21e eeuw. Het taalgebruik van de schrijvers doet de rest; de tijdgeest wordt ermee ontvouwd.

Wat is de kern van het ontdekken van de interesse in onderwijs? Wat heb ik gevonden? De een schrijft dat ouders een belangrijke rol speelden bij het ontdekken van zijn interesse voor onderwijs, de ander zegt juist dat ouders (die zelf werkzaam zijn in het onderwijs) er in eerste instantie voor zorgden dat hij nooit iets met onderwijs te maken wilde hebben. Bij veel schrijvers is een leraar degene die de interesse voor onderwijs wakker heeft gemaakt. Het gaat in die verhalen dan steeds om andere aspecten van het leraarschap: het gedrag, de vaardigheden of juist de leraar als kennisoverdrager. Dat ouders en leraren een rol speelden, had ik van tevoren wel verwacht. De meeste mensen hebben een 'leraar die ze nooit vergeten'. Toch bleek dat lang niet altijd de doorslag te geven om de interesse voor onderwijs op te wekken. Dat bijvoorbeeld het schoolgebouw een rol kan spelen bij het ontdekken van de onderwijsinteresse, vond ik heel verrassend. Nog verrassender vond ik het verhaal van Suzanne Witteveen (1974) waarin onderwijs als totale setting de motivatie is geweest om zelf in het onderwijs te gaan werken. Het verhaal van Michiel Oudega (1984) geeft een talige invulling aan het thema. In zijn verhaal gaat het over het wekken van interesse; zijn interesse in onderwijs is letterlijk wakker gemaakt. Mooi!

Ik was ook benieuwd of een interesse vanzelfsprekend het beroep wordt dat iemand gaat uitoefenen. Ik ontdekte dat niet iedereen even bewust voor het onderwijs koos. Annejet Florusse (1944) bijvoorbeeld. Ze kwam min of meer door de tijdgeest in het onderwijs terecht. Ze legde zich uiteindelijk wel toe op iets wat haar grootste interesse had: verhalend onderwijs.

Wat ik vooral ontdekte, was het volgende. Iedereen heeft de oorsprong van zijn eigen interesse omgezet (of is dat aan het omzetten) in een daaraan verwant specialisme. En dan bedoel ik met specialisme niet het type onderwijs waarin ze terecht zijn gekomen, of een vakspecialisme, maar veel meer een vertaling naar een eigen attitude in de manier waarop ze in de onderwijswereld staan. Zo zijn er verhalen ontstaan van helpers, van onderzoekers, van verhalenvertellers. Vanuit de overtuiging dat leren op die manier goed werkt. Omdat ze zelf dus graag op die manier leerden en leren. De schrijvers dragen in hun eigen verhaal daarmee bewust of onbewust hun eigen levensthema's en daarmee hun eigen kwaliteiten uit. Dat verklaart misschien ook de complexiteit van de zoektocht die ik ze ingestuurd had. Ja, onderwijs, maar wat dan precies? En de reacties achteraf: "Ik ben weer meer over mezelf te weten gekomen."

Een voorbeeld: Joke Morshuis (1956) schrijft in haar verhaal dat ze in haar ogen een middenmoter was op school. We krijgen te lezen hoe ze een student complimenteert die oog heeft voor Amber, een leerling die voor een doorsnee leraar onopvallend zou zijn. Geen toeval toch dat Joke dit juist ziet? Toen ik haar vertelde dat ik dat zo zag, vielen er voor haar wat dingen op z'n plaats. Zo dichtbij, zo vanzelfsprekend voor een ander. Daarom soms zo verrassend voor jezelf.

De verhalen samen hebben me vier specifieke gezichtspunten opgeleverd die soms allemaal in één verhaal terug te vinden zijn, of waar één gezichtspunt in een verhaal juist onder een vergrootglas ligt. In het slothoofdstuk ga ik daar dieper op in.

Om de schrijvers aan u voor te stellen heb ik vóór elk verhaal een inleidend tekstje geschreven, soms anekdotisch van aard, dan weer beschrijvend. Dat tekstje betitelde ik met de kern die

ik uit het betreffende verhaal destilleerde. Deze extra aandacht verdienen de schrijvers. Ik laat tegelijkertijd zien hoe persoonlijk en onuitputtelijk kernen van interesses kunnen zijn.

Ik laat u niet langer wachten. De verhalen komen eraan. Hier zeg ik nog even dat ik het boekje eindig met een paar theoretische noties die de basis vormen voor mijn manier van denken en werken in het onderwijs. En die, naast het analyseren van de verhalen, de voeding waren voor de gezichtspunten die ik daar beschrijf. Ik wil hier vooral ook alvast laten weten dat ik in dat hoofdstuk ook tips geef om uw eigen interesseknop of die van anderen aan te kunnen zetten. Want dat zou mooi zijn; dat u ook besmet raakt met het interesseknopvirus.

Joke Morshuis (1956)

Middenmoot

Een snippertje tabak dwarrelt op mijn tafeltje neer. De rook van zijn shagje vormt een wolkje achter de rug van de leraar. Hij beent door het gangpad, in zijn versleten Lee-spijkerpak. Wij schrijven. Wij schrijven over van het bord. Op het bord staat een gedicht, waarvan de leraar zegt dat het mooi is. Piet Meewese zegt dat het mooi is. Ik schrijf over:

Kijkend in het porseleinen fonteintje uit
De dertiger jaren met de twee lullige leeuwen:
Johnson Brothers Ltd, hoog in het dood-
Stille huis het droevige sloffen van moeder,
Jezus Christus vader, komen de tranen
Om nu en om toen, vloeien ze samen
In het lood van de zwanenhals,
Niet meer te scheiden van de druppels
Uit het koperen kraantje met cold.

Leeuwen in een porseleinen wasbakje, lullige leeuwen. Ik zie de afbeelding voor me. Is dit een gedicht? De titel van de dichtbundel is ook al zo informeel, Alles op de fiets. Een fiets, een wasbakje, een merknaam, een Engelse afkorting die ik niet ken. Vreemd, aantrekkelijk vreemd. Ik heb de gewaarwording dat deze leraar Nederlands zich inspant om ons te raken, met eigentijdse poëzie. Deze Piet Meewese heeft iets vastberadens. Het verwondert me. Mijn beeld van een leraar aan de gymnasium alfa-klas uit 1972 waar ik deel van uitmaak, is beperkt. Een leraar zet je voor gek, praat over je hoofd heen of beledigt je. "Weten jullie waarom het heft van een aardpelschilmesje nooit een opvallende kleur heeft? Dan gooien jullie het mesje weg, samen met de schillen. Dat is goed voor de omzet", legt een geschiedenisleraar uit. Ik laat het over me heen komen, maar Martine is woedend. "Hij ziet ons als huisvrouwen", briest ze.

Het examen nadert. Ik bewonder de bètaleerlingen, zij weten moeilijke zaken, spreken over molschema's en cosinussen. Ik voel me veilig in het land van talen, geschiedenis en aard-

rijkskunde. Ik heb nog meer gedichten en romans moeten lezen sinds de lullige leeuwen van Rutger Kopland. Ik heb ook opstellen moeten schrijven, een over 'het profijtbeginself'. Dat is moeilijk, ik weet niet genoeg van de wereld buiten de microkosmos die school heet.

Ik kijk naar de anderen en zie ze keuzes maken. Het conservatorium, biologie studeren, dramadocent worden. Bij mij overheersen twijfel en onzekerheid. De decaan geeft me een stencil. 'Beroepen voor meisjes' staat bovenaan het lichtblauwe papier. Ik leg het terzijde.

Ik ga Nederlands studeren, zonder duidelijk beroepsperspectief. We lezen opnieuw gedichten. Een middag lang zijn we bezig met Hubert Corneliszoon Poot, de laat-17e-eeuwse dichter die eigenlijk boer was en dichtend achter de ploeg liep. We buigen ons over 'De maan bij Endymion':

De zuster van de zon
Liet op Endymion
Haer minnende oogen dalen.
't Was nacht toen zy hem zagh;
Maer heur gezicht schoot stralen
Trots Febus over dagh.
Men hoorde mensch noch dier,
Geloei van koe noch stier,
Gerucht in velt noch kolken.
Het weer was zonder wint,

In café Aas van Bokalen aan de Prinsengracht, om de hoek van het Instituut voor Neerlandistiek, hoor ik na afloop de anderen aan. Ik ben niet de enige die twijfelt of onze kennis van de dichter Poot de wereld tot algemeen nut zal zijn. Geloei van koe noch stier, ja, we vinden het toch mooi en het was een prettig college. 'Hier ligt Poot, hij is dood', schreef Van Lennep later. Maar wat moet ik ermee op een maandagochtend, terwijl iedereen gewoon werkt?

De mesokosmos van de UvA biedt een luik naar buiten, een stage in het onderwijs. Lodewijk de Groot heet de leraar bij wie ik in de lessen aanwezig ben op een school in Bussum. Hij beheerst zowel het vak van de Neerlandistiek als het beroep

van leraar. Ik zie hem op een vergelijkbare manier leerlingen tot verwondering brengen als Piet Meewesse deed met het gedicht van Kopland. Ik ga zelf lessen geven, ik ga erover schrijven in een gestencild tijdschrift dat Interkom heet. De rubriek 'Hoe erg het was', over een mislukte les, kan ik ook regelmatig vullen. Ik maak me nuttig, na eindeloos verzen uit de 17e en 18e eeuw lezen. Ik maak me nuttig in het peloton van leraren op enkele Amsterdamse scholen.

Ik zit achterin het klaslokaal. De ramen bieden uitzicht op een Alkmaarse woonwijk. Laagbouw, de schuurtjes zijn aan de huizen aangebouwd. Een vrouw komt naar buiten met haar bezem. Ik richt mijn blik weer op de klas. In het lokaal hangt een klok, versierd met het logo van de voetbalclub uit deze regio, naast een houten kruis. De studente die ik begeleid, klikt een filmpje aan, daarna laat ze verschillende leerlingen een stukje tekst lezen. De tekst is in het Engels. Eén meisje hapert bij het lezen, een ander lacht. Kelly is derdejaars in de lerarenopleiding docent Engels. Ze grijpt kordaat in. 'Het is best moeilijk om voor te lezen als je niet zeker bent van je Engels. Amber, wil je nog doorlezen of zeg je: ik stop? En het kan ook stil zijn graag.' Amber leest door. De les van Kelly verloopt in een plezierige sfeer. Ze spant zich in om iedereen aan de beurt te laten komen. Ze geeft iedereen die gelezen heeft, een compliment.

Een lerarenopleider kan kennis overbrengen, van historische letterkunde tot taalverwerving. Een lerarenopleider kan een student ook helpen om te reflecteren en achter zijn visie op het beroep te komen. Kelly's visie is dat zij iedereen wil zien en horen in de les. Zij laat zich niet afleiden door schreeuwers of heel slimme kinderen. De middenmoot krijgt haar aandacht ook. Juist de middenmoot. Kelly wil dat iedere leerling zich geaccepteerd voelt in de klas. Ze laat mij als lerarenopleider inzien dat goed onderwijs zich op de gemiddelde leerling richt. Door haar aanpak sta ik opeens dichtbij de onzekere leerling die ik was.

Voor de zorgleerling is er een breed aanbod aan opvang en begeleiding. De slimme leerling heeft de school maar ten dele nodig. Maar de middenmoter kan zich ontwikkelen, soms is

één opmerking van zijn leraar al genoeg. “Hier, dit boek is echt iets voor jou. Lees dat eens voor je boekverslag.”

De wereld van Kees Bakker en Fatima El Morabit wordt groter door de aandacht die hij of zij krijgt van de docent. De leerling uit het peloton moet zijn weg vinden in de wereld, iets nuttigs gaan doen, want niet iedereen wordt de nieuwe hoogleraar 17e-eeuwse letterkunde. Daarom koos ik, student uit de middenmoot, voor het onderwijs tijdens mijn studie Nederlands. Eindelijk iets nuttigs om te doen.

Als lerarenopleider kan ik talent in de middenmoot herkennen. Het stimuleren van dat talent is voor mij betekenisvol, meer nog dan een college over de schoonheid van de taal.